

Potovanje križem svetá.

Od hrane ali živeža mnogoverstnih ljudstev.

(Konec.)

Ali pa vživanje tacih žival, ktere imajo herbta-nec, požlahnuje človeka? Gotovo! ker zakon nature je tak, da enako se prilèže enacemu. Natora po vrojenem nagibu čuti, kaj ji tekne, in natoroznanstvo razjasnuje notranje razmere, po kterih se enako druží enacemu.

Z ribami se že začne žlahnejša hrana. Ribá je žival že popolnega značaja — žlahen izgled barke. Zemljovodnice pa, to je, živali, ktere deloma na suhem deloma v vodi živijo, so le polovičarice. Njih čudna postava, njih gibanje, da zdaj lazijo in se plazijo, zdaj poskakujejo, — vse to je vzrok, da kače, krote, žabe in kušarji niso navadno jedlo. Le želve (šildkrote) s svojo mirno kervjo, s svojo lepo razmerno postavo, s svojim nježnim mesom in oljapolnimi jajčki so se prikupile človeškemu okusu naj bolj, da jih ljudje povsod, kjer so, radi jedó.

Še veliko bolj obrajtani so pa krilati prebivavci podnebja, — tiči; lepa in mična živalica je od nekđaj že služila ljudstvom v živež. Pa tudi med tiči je človek razločeval; kuretina, race in golobje so se ljudem po svojem življenju naj pred in naj bolj prikupili, kakor tudi tisti tiči bolj, ki živé od rastlin, kakor tisti, kterih živež je meso.

Na naj višji stopnji omike so le tisti narodi, kterih živež je v lepi razmeri med rastlinstvom in živalstvom, in tudi tú mu je prosta volja dana, da izbera hrano, ki ga naj bolj požlahnuje. Podgane in miši zametuje omikani Kaukaz, Mongolcom pa so ljuba jed, in znano je, da spítane in kakor prešički zaklane in na koléh na prodaj nošene podgane kitajski mandarini stavijo čez vsaki drugi oblizek.

Tudi med dojivnicami si je človek izberal in si tisto živino naj raj izbral, ktera večidel živi od rastlin. Povsod je tedaj rastlinstvo, ki požlahnuje natoro človekovo. Ako je človek opice (merkvice) jedel, jih je jedel le o sili. Gnjusilo se mu je vedno pred živaljo, ki je gerd posnemek človeške podobe; vsi popotni, ki so vidili tú in tam iz kože djane in za hrano pripravljene opice, nemorejo dosto povedati, kako gnjusin je tak pogled!

Človeka varje pleme, da se nikdar ali le o veliki sili loti človeka v živež. To pa se gotovo opira na tisto natorno postavo, da nobena stvar ne išče ravno take stvari, kakor je ona sama, ampak le nji enake. Taka natorna postava že tisuč in tisuč let vladuje človeka. Le tisti narodi, ki so skoz in skoz sirovi, kakor Karaibi v Ameriki in Dajaki v Sumatri se pregrešujejo zoper to sveto natorno postavo, ktero, čeravno brez zavesti, spoštjuje celó divja zver.

Tako smo končali potovanje svojo. Vidili smo kaj tú in tam človek vživa, in kako se po različnosti hrane razločuje natora njegova. Spoznali pa smo na tem potovanju tudi, da ni edina samovolja bila, ki je omikala kuhine naše, ampak da je človeka napeljevala globokeja notranja postava, da je tudi hrano si spreminjal, kakor je višji stopal na poti omike. (Po „Natur“.)

Slovníški pomenki.

K sestavku v 90. listu.

Tako ohole misli me Bog vari, da bi se jaz učenim slovenskim slovníčarom pristevati hotel; menim pa vender, da tudi manj učeni po razodevanju svojih med ljudstvom nabranih skušinj k zverševanju jezika u pomoč zamorejo biti.

Moje osvedočenje se z gosp. Olibanovim u vsem popolnoma slaže, razen njegove meni čudne in nerazumljive misli, ki se takole glasi: „Tudi nam je po volji, da „stare vina ostanejo, in

da naj se rají lepša miza“ napravi; to in uno obliko umevnost priporoča!“

Beli Krajnci, kakor tudi Horvati, ki so sredovaža med Slovenci in Serbi, pravijo „stara vina“, „lepša miza“; tako govorijo vsi Jugoslovani, h kterim pripadajo tudi Slovenci; tako so govorili naši nekdanji očeti; čerñi Krajnci ne govorijo po mojem znanju in tega ne unega. Eno tedaj upeljati drugo zavreči, ni modra doslednost, ampak samovolja, ki gotovo ne bo obstanka imela. In u čem obstoji ta priporočna umevnost?

Znano mi je, da se nahaja Slovencev, ki terdijo, da po ušesih bolj ugodno doni „sladke jabelka“, minule leta“, češ da si dva ušesa žaliva a zaporedoma ne sledita! Kteri jezik se je kdaj ozir sveršenosti in blagozvučnosti takmal z gerčkim? pa vender je Gerk „cum ore rotundo“ govoril: *τα δερδρα*, Rimljan: lata regna, nekdanji Slovenec: moja slovesa.

Pa ko bi tudi ta blagozvučnost ne bila gola domišljija, ampak bi u zbilji svoj temelj imela, so premisliti važne besede slavnega ilirskega pesnika:

„Znajte, da je slava večá

Z više bratje bratjom biti“.

Ozir razločnega pomena med predlogi u in v kakor tudi med z njima sostavljenimi glagoli u gosp. Metelkovi slovníci na strani 144—145 navedeni mi je pomniti, da slovenski pisatelji „jurant in verba magistri“, kajti živa slovníca, to je, ljudstvo tega razločka nikjer ne dela. Beli Krajnci ne rabijo nikoli u, ampak vselej v, na pril.: v šolo, v cerkvo, vteči, vtopiti se, všteti se, vmreti, vbiti (tudi gmreti, gbiti); čerñi Krajnci se nagibajo u izgovarjanju k Serbom in pravijo: u šolo, u cerkev, uprašati, upreči, utisniti itd. Gospod prof. Metelko je poderl rečeno pravilo stavivši glagol „utkati“ u versto glagolov, ki s predlogom u sostavljeni po njegovi dozdevi pomenijo „von“ in „bei“, kajti „utkati“ sigdar pomeni einweben, nikoli pa ab- ali beiweben, kakor „utek“ vselej Eintrag.

Nadjati se je tedaj s polnim pravom, da bojo modri pisatelji slovenski pri tej nestanovitosti posnemali pisatelje ilirske povsod pisaje u.

I se u našem jeziku brez mehčavnega j pred e in i sigdar mehko izgovarja, na pril.: bili, milim, usmilen, — pred a, o, u pa terdo, postavim: lapor, lopata, lula. Bi ga radi mehko izrekli, denemo med-nj in te samoglasnice mehčavni j, na priliko: ključ, češulja itd., in bivamo u tem popolnoma enaki Talianom ozir njihovega e, ki ga pred e in i izgovarjajo kot é; kadar ga pa imajo tako izgovoriti pred a, o, u, denejo med-nj in te samoglasnice i. na priliko: ciurma, cio, ciasecuno.

Tako je pred nekaj leti ta zadevek razložil gosp. Slavomir, slovenski ponos, u „Novicah“. Od tiste dobe niso Drobtinice mehčavnega j k I pritikale tako pogosto. Pisali so in pišejo s polnim pravom: dobrotliv, usmilen, mergolenje, dremlem itd., vender pa niso med ilirskimi pisatelji, kar bi jaz vedil, posnemavecov nikjer dobile.

Kdaj se pa ta I pred a, o, u in na koncu besede, kakor tudi n z mehčavnim j topiti ima, bo menda naj bolje pravilo izrečba in raba. Toliko je dobro, da u našem jeziku taki pregreški ne delajo nerazumlivosti nobene.

Večo pozornost zaslužujejo glagoli s predlogi s in z — iz sostavljeni, ker njih pomeni so popolnoma različni, na priliko: sloziti in zložiti, sliti in zlití, sviti in zvití itd. Taka nerazločna raba nam pomene, si popolnoma nasprotno, u en kalup sliva in jeziku zadaje gerde rane. Naj bi slovenska uredništva take pomote vselej popravila, da se imenovanih pomenov taki pisavci in braveci, kteri jih še vikli niso, vadijo počasi. Prosti beli Krajnci se zoper to pravilo ne pregrešujejo.

Želeti bi tudi bilo, da bi slovenski pisatelji ozir predlogov s in k nasledovali pisatelje ilirske, povsod ju pisaje, naj si za njima sledi mehka ali terda slovka, ker nadosebno (objectiv) je tudi taka, osebno (subjectiv) si ju naj izgovarja, kakor je komu ljubo in drago. Opomnil bo morebiti kdo na pisatelje gerške, ali jaz mu že napred odgovorim: „Sloga jači, nesloga tlačí“.

Kobe.

Ozir po svetu.

Narodi po Turčiji.

Prebivavci Turčije niso le enega plemena, temoč jako različni so po rodu, jeziku in véri. Najpervi so Turki. Zovejo se tudi Osmanli, ter so plemena tatarskiga. Gospodarji so u deržavi, po številu pa ne ravno naj obilniši, ne u Evropi, ne u Azii ali Afriki. K večjem jih je 2 do 2½ miliona. Razširjeni so po celi Turčiji; nar več jih je u mali Azii, Armenii in po južno-iztočnih stranéh evropske Turčije. Kot osvoji-

Novičar iz slavenskih krajev.

telji so oni posestniki nar večjega dela zemljiš, tudi lastniki vsih svetovnih in vojaških uradov, ter živijo večidel po mestih, kjer so rokodelci ali trgovci; zemljo le tam obdelujejo, kjer se jih je bilo veliko število naselilo, kakor u Armenii in Mali Azii.

Turškega rodú so tudi Turkomani, ki po sredi male Azije in u Armenii se skitajo. Od njih izišli so današnji Turki.

Zraven teh dvéh narodov visoko-aziatskega plemena živi po Turcii še mnogo narodov semitiškega rodú. Taki so Arabi u Arabii, Sirii in Afriki; nar več jih je u Egiptu. Potem so Maroniti in Druzi na Libanonu, Kaldejci u Mezopotamii, Kurdi u Kurdistanu itd.

Nar več je pa Slavjanov, blizo 6 milijonov in 242.000 duš, kateri so: a) Bugari. Ti stanujejo u Bugarii in Tracii, u Carigradu in u Mali Azii. Njih je blizo 4 milione. b) Serblji, stanujejo u knežovini serbski, stari Serbii, Macedonii in drugej. Njih je okoli 1 milion in 162.000 duš. c) Bosnjaki živé med jadar-skim morjem in rekami Uno, Savo, Drinom in Ibrom; jih je do 180.000.

Drugi stanovavci Turcije so dalje: Rumunji, blizo 4 milione in 324.000; živé u Vlaškoj, Moldavii in Epiru. — Greki u Tesalii, Mali Azii, po otokih in drugej; jih je čez 4 milione. Arbanasi, jih je 800.000; stanujejo po Arbaneskem itd. — Jermeni, 170.000 duš; nar več jih je u Carigradu, Drinopolju in po nekterih tergovalskih mestih. Ori so gotovo vsi trgovci in rokodelci. — Judje ali Čifuti; jih je čez 180.000; stanujejo večidel po mestih. — Cigani, katerih je nek 150.000; skitajo se po vsem carstvu, naj več po Valahii.

Inostranci so Taljani, Francozi, Angleži, Poljaki, Nemci in mnogo drugih, ktere Turki vse „Franké“ nazivajo. Bivajo po mestih, osobito po Carigradu, in jih je blizo 60.000.

Vsih stanovnikov turškega carstva u Europi je tedaj blizo 15 milijonov in 512.000 duš; u Azii pa 20 milijonov in 700.000.

Smešnice.

— Věš, prijatelj, zakaj se iz posojene bukve tako težko nazaj dobé? — I, kaj? — pozabi se lahko nanje. „Ne“, ga zaverne prijatelj, „zavoljo tega, ampak zato, ker je lože cele bukve, kakor pa njih zapopadek obderžati.“

— K nekemu kotlarju prinese nek kmet stari kotel, da bi ga zamenjal za novega. Kotlar ga zvaga ter pravi, da vaga 8 funtov. Kmet, ki je kotel domá sam zvagal, se čudi, da je zdaj za 2 funta ložji. Kotlar si pomaga kmalo iz zaderge in kmeta vpraša: „Od kod pa ste oče?“ — „Tri ure od tod“, mu odgovori. „A, zdaj pa že imava to reč; kotlovina se medpotoma vsako uro vsuši za pol funta; tega se bote tudi prepričali, kadar bote novi kotel, ki tukaj 11 funtov vaga, prinesli do doma.“

— „Vari se pravdarskih dohtarjev“, je opominjal oče svojega sina; „manj ko bodeš imel ž njimi opraviti, bolje bo za te.“ Sin mu odgovori: „Oče, pa jez sam mislim ta stan nastopiti in advokat biti.“ „Če je pa taka“ — mu odgovori oče — „je to vsa druga; to pa le bodi.“

— Neka sila jezična gospá pride obolezni dohtarja za svét prašat, pa jezik ji neprenehoma tako teče, da zdravnika ne pusti k besedi priti. Dohtar nejevoljn si ne vé drugač pomagati kakor da ji velí, jezik pokazati in mu ga tako dolgo kazati, dokler bo on govoril. To še le je ustavilo klepetuljo.

Iz Tersta 24. novembra. Drobiža nam je naenkrat jelo pomenkovati, ker se šestice silno v Turcijo pošilja in ž njimi kupčuje, tako celò, da je denarstvo vodstvo in deželno poglavarstvo primorano bilo, to nepostavno kupčijo s šesticami v novič ostro prepovedati, ker se je sploh jelo tožiti, da ljudje ne morejo menjati bankovcev. — Vino nam se pridno iz Ogerskega vozi, ki se tukaj drago prodaja, ker domačega nimamo skoraj nič, in še to, kar ga pride po morju, je sila drago, ker je plesnjivec v zahodnih deželah skoraj vse grojzde pokončal. Kdo bi bil pred nekterimi leti mislil, da se bo svet tako preobrnul, da nam se bo vino iz vshoda vozilo! — Turšice se je na severni obali jadranskega morja srednjo mero pridelalo, ker ji je huda suša močno škodovala; olja se obilo nadjajo, tudi krompir ni tako gnjil, kakor poprejšne leta. — Močno nas je razveselil „Koledarček“ za leto 1854. Vém, da vredništvo ne terpi, da bi se njegove dela hvalile v lastnem listu, vendar saj to mi dovolite povedati, da vsacemu, kdor ga je že bral, izversto dopade. Z Bogom!

Iz Celja 23. nov. Pri nas je hladna pa lepa jesen. Listje po drevju, tamno-rumeno, višnjevo ali blede, popada malo po malo na tla; pevalice in drugi ptičiki popusajo gojzadne prebivališa, in tihota in pustinja vladate po planinah in poljih. Narava pripravlja se k zimskemu spanju.

U nedeljo 20. novembra zgubilo je Celje verliga mestjana. Umerl je namreč nagloma po mertudu gosp. J. B. Jeretin, posestnik okrožne tiskarne in mestni odbornik. Bil je rajni čiljiv in pošten mož, prijatelj slovensine, goreč za blagostan domovine svoje, posebno pa zmirej pripravljen, kaj občekoristniga podpirati ali revnim priskočiti. Pogorelecem, poškodovanim ali drugim nesrečnikom je po prizadetju njegovem marsiktera lepa pomoč dotekla. Naj torej mirno počiva v zemlji domači!

J. Š.

Iz Železnikov 24. nov. Kakor sploh fužine so tudi Železniki od visocih hribov obdani, kjer na majhnem prostoru veliko ljudi prebivati mora. Da domača kmetija v takih krajih potrebam živeža nikakor ne dostoji, je očividno in tudi sploh znano. Železniki štejejo čez 1400 prebivavcev, in večidel za vse se mora potrebna hrana od daleč, večidel iz Krajna in Loke, pripeljavati, posebno pa še letos, ko je toča okolico našo dvakrat tako neusmiljeno poklestila, da tudi naj boljši kmetje živež kupovati morajo. Pri vsem tem imeli nismo tukaj terga, dokler se ni naše županijstvo, posebno željam delavcev vstreči, s prošnjo na slavno c. k. deželno poglavarstvo obrnilo: naj bi vsaki četrtek v Železnikih teržni dan dovolilo, kar se je po vis. dopisu od 3. septembra t. l. tudi zgodilo z opombo: ako na četrtek kak zapovedan praznik pade, naj je teržni dan pred ta dan. Bilo je to scer po Ljubljanskem nemškem časniku naznanjeno, vendar od več strani naprošen, omenim tega za večega razglašenja voljo tudi v „Novicah“, in ob enem tudi v imenu Železnikarjev kupčevavce okoli Loke in Krajna povabim, naš terg pogostoma obiskovati, ker se bo tu gotovo sledni četrtek mnogo živeža spečati dalo. Zvest sem si, da tudi naši Tominski sosedje naš terg pogostoma obiskovali bodo, ker so do zdaj navadno v Loko po žito hodili, zakaj kar Tominska dolina od Gorice za živež dobiva, mora od sv. Lucije na mostu do Podberda, okoli 6 ur dalje, vse na tovorih prenešeno biti, kar je pa silno težavno. Posebna dobrotá bo tedaj za odotne prebivavce, ako se nova cesta skoz Tominsko dolino res do konca izdela in s cesto naše doline sklene; — možu, ki se je po naznanilu gosp. Soriškega tega dela že pripjel, bo mnogo ljudi serčno hvaležno. J. Levičnik.